

לדפוך את תל"י (תגבול לימודי יהדות) לפרויקט לאומי של תל"י נשלח למדו יהדות

בשנת 1976 החליט שר החינוך והתרבות זבולון המר, להגות יצבי רשמי לקבוצת הורים רובם יוצאי ארצות-הברית שגרים בממערב-הצפופתית בחשלים ומשתתפים לתנועה השמרנית (הקונסרבטיבית), אשר בקושו להקים לילדים בית ספר מסוג חדש: בית ספר שיש בו יותר חינוך לחיות וזו איננה רק אורתודוקסית.

החלטת השר הולדה התנגדות רבות - בעיקר מצד גורמים בחי"י הממלכתית-דתית ומצד שורה של מנהיגים פוליטיים דתיים וקבוצות רבנים - אך הוא פסק באומץ צביון רב, והורה לאנשי משרדו לתמוך באותו מוסד חינוכי. מאז זכה בית הספר בגביעה הצרפתית לחוקים אחרים, מוצלחים יותר ומוצלחים פחות, והתפתחה רשת חינוכית רשמית, שיש לה כמה בתי ספר יסודיים ותיכונים: רשת תל"י - תגבול לימודי יהדות.

השר עודד את בית הספר האחד, וסאחר יותר הכיר בכל חמיו כדת-יהדות בתוך החינוך הממלכתית-הכללי. להלכה ולמעשה, פתח השר המר פתח בפני קבוצות הורים, שאין שבעות ראון מן החינוך הכללי המתחלף והולך, אך גם אין מוכיבת לשלוח את ילדיהם לחינוך דתי-חרדי או לחינוך דתי-לאומי, להפיש עבור ילדיהם חינוך צי-יהודי בעל משמעות. בעיני, עשייה זו היא אחת העשויות החשובות של המר כשר החינוך והתרבות, ואחת העשויות לכך שפעמים רבות לא היה שר סקוטוראלי, אלא רשק"ף על כלל צרכיה של החברה הישראלית.

פרופ' ראובן פרידשטיין ותוב רפאל פרידשטיין

מצבה בפני היחיד מרחק מנטלי בתבועותיה החוגגות מעלמו "הצר". ובכך היא מאלצה אותו לפצל את עלולמו וליצור בעצמו מערכת צרכים "רחוקים" החורגים ממערכת הצרכים הראשונית. כיון שהצרכים הראשוניים הם בעלי עוצמה רבה מדרש תיווך אינטנסיבי להליכה מעבר ל...", טרנסצנדנטיות, על מנת לפתח מערכת צרכים חוגגת. רק ההקלה יכולה לתנוך באופן כה אינטנסיבי משום שהיא מקיפה את היחיד בתחומי חיים רבים ביותר.

האינדווידואלים אחראי בינו על העצמת מערכת הצרכים הראשונית, כיוון שהוא לא מספק לאדם הזדמנויות להריגה מעבר לחושי והמוידי. ליעתנו, בקהילה המתוחמת המפתח לתיווך בקנה מידה רחב, שיוכל ליצירת עולם נפשי אלטרנטיבי שבו יכולים ערכים לא רק להתקיים, אלא אף להתפתח.

לדרך-האמצע המטורפת-החזרה, יאמנו להם את עקרונות החינוך של תל"י ויתאמנו לבנות שורה מזולה של מוסדות חינוך בנוסח תל"י. אולם לא זו המציאות בשטח. היום כל המערכת החינוכית של תל"י מונה בסך הכול תשעה בתי-ספר ובעוד כעשרים בתי-ספר ממלכתיים בכל רחבי הארץ ישנן תכניות שפותחו על-ידי תל"י וכתת למוסד שבחן יש שעורום בנוסח תל"י²; אחרי עשרים שנה ויותר, הוכח כי תל"י לא הצליחה לפרוש כניסים. רשת תל"י היא ערוין טיפה בים החינוך של מדינת ישראל. לכל אלו שציפו לראות בתל"י דרך חינוכית אלטרנטיבית יש לומר בבירור: תל"י הנה ערוין א-הצלחה אורבת.

שש סיבות לאי-הצלחה של תל"י

מהן הסיבות העיקריות לכישלון המערכת של תל"י?

ראשית, רוב ההורים בארץ אינם מוכנים לטרחה, להתאמץ ולהשפיע על בניית המערכת החינוכית של ילדיהם. הם רגילים ומצפים - בחינוך ובתחומים אחרים - לפתרונות 'מלעולה': מצד משרד החינוך והמרבתי; מצד תנועות או מוסדות; מצד הרשויות המקומיות שניתן להורגם רבים נזמם; כי מערכת תל"י צמודה מדי לתנועה הקונסרבטיבית (ולאחרונה גם לתנועה הרפורמית), ותנועות אלו אינן מקובלות בארץ. רבים מאלו המוכנים להתפלל בבית כנסת פעמים אחדות בשנה יגיעו לבית כנסת אורתודוקסי ולא לבית כנסת אחר. שלישית, הפוליטיקה הישראלית משגיאה כל חינוך ליהדות. במקביל, בכל העולם המודרני וגם בישראל מתייחסים בראת כבוד לכל חינוך מדי-טכנולוגי. יוצא-רבם מן ההורים חרדים הרבה יותר לחינוך המודרני-מודרני של ילדיהם מאשר לחינוכם החרדי-ציוני. פגיעה בלימודי המתמטיקה, בלימודי המחשב או בלימודי השפות חרות תקומם הורגם. קיצוץ גדול בלימודי המקרא, החזרה שבעל-פה, הספרות העברית או ההיסטוריה היהודית - כלל לא שופיע עליהם. רביעות, רוב הרשויות המקומיות חוששות ואינן מדרבנות את מערכת תל"י. אין למערכת של תל"י מפלגות התמוכות בה באופן משמעותי במישור המוניציפאלי. בחברה הישראלית קושה לקיים מערכת חינוכית ללא תמיכה פוליטית-מפלגתית מאסיבית ורחבה. חמישית, התנועה הקונסרבטיבית (ולאחרונה גם התנועה הרפורמית), עם כל ימרותיה, כמעט שאינה תומכת במערכת החינוכית

תל"י והיהדות המסורתית

האידאולוגיה הרשמית של תל"י מנוססת על הנחלת מסורתנו היהודית, אך עם אופניות לפירושים לא-אורתודוקסיים שלה; על הקניית מורשתנו הציונית, עם דגש גדול בחיבה ליהדות הלא-ציונית שערין לא עלתה ארצה; ועל למוסד מיסב התרבות העולמית עם הבלטה יתרה של התרבות העברית.

תל"י היא מערכת חסיכת העומדת על שלוש רגליים: טיפוח ערכי היהדות - המסורתית והמודרנית; טיפוח ערכי הציפית - הממוחזרת ומותאמת לסגנון; וטיפוח ערכי הדמוקרטיה - הדמוקרטיה האורתופדית-סטיבית המתגשה גם את רצון העם ולא רק הדמוקרטיה האמריקאית שבמרכזה יציג הפוסט. לטענת ראשי תל"י, חשילוב המשולש עתיד להחזק את זיקתו של התלמיד יעם ולמולדתו, ולעורר בו ביטחון וגאווה בהותו כיהודי וכישראלי. סיסמת המערכת היא ציד גסא החדות ציונית-יהודית, ומאידך גסא סולגנות כלפי האחר והאחרים. כסמל: זכרה רשת תל"י בעשרים השנים האחרונות לזמיכת משרד החינוך והתרבות - עשיג'ג דה פיקוח נפרד, עוצב עבורה תכניות למוסדים מיוחדות והענקי 'סל-שעות' לכל כיתה ברשד-ד. ולתמיכת קרן תל"י שליד התנועה הקונסרבטיבית. קרן זו העניקה הקצבות שנתיות פיוחדות לכל בתי-ספר של תל"י.

על פי המחקר הסוציולוגי: על מכו מוסמן למחקר חברתי שימושי, שנערך בישראל ב-1993 ביוזמת קרן אי-חי, היה סביר לקוות שמוסדות תל"י, יתרבו וילכו בקרבם. מחקר זה מראה שרוב האוכלוסייה היהודית בארץ לא המירה את עצמה כדתית-אורתודוקסית. רק 14% המירה עצמם כסמלה, ודא גם לא המירה את עצמה כחילונית-קיצונית, רק 21% המירה עצמם כ'כלל לא שומרים מצוות'. דוידה מכו מוסמן סיכם: "אם כי קיים מתח בין לביאות השומרות במידה שונה על המסורת הדתית - יותר במושור הסטריאוטיפי מאשר במציאות - וקיימים רגשות סלידה כלפי החרדים והאנטי-דתיים, מראה המחקר בבירור שאין יסוד לטריטוריה המקטבת את החברה הישראלית לדתיים וחילוניים. נכון יותר יהיה לומר שלחברה הישראלית בנייה חדשה למסורת היהודית, וכלל שחדבר נוגע לשמירת מצוות קייים רצף מ'המלפידים' לעמור מצוות ועד ה'כלל לא שומרים' מצוות, ולא הספדה חדה בין מיעוט דתי לחב חלוצי"; לכאורה, המסקנה המתבקשת הן מדו"ח מכו מוסמן והן משלוש המסות הפאית של תל"י היא שהוב ההורים בישראל, המשייכים עצמם

2 ארבעה מתשעת בתי-הספר של תל"י, מצויים בירושלים.

1 שי לוי, חי לוינסון, א כרן, אמונת שניות מצוות וחסים חברתיים בקרב יהודים בישראל, ירושלים, דצמבר 1993.

המשרכת החינוכית החדשה י"שנה תתבסס על פלורליזם תרבותי-יהודי ותצא נגד כל ניסיון של חינוך אינדיקטוריסטי-דוגמאטי בנוסח של תנועה זו או אחרת. תכניה ייבחנו בתחום ליצנים החינוכיים ההולמים את היותנו עם עתיק, החי את חייו לדרך את המאה העשרים ואחת. מערכת שלי י תנתק עצמה מקשריה הפורמאליים עם התנועות הקונסרבטיביות והפופולריות. היא תנתק את קשריה כמערכת, אך הרבי לא חייב לחול בהכרח על כל בתי-הספר היחידים בתוכה. שלי, תשאף להיות בקונסנזוס פוליטי-מפלגתי רחב ככל האפשר ותוצע כאופציה חינוכית לקהלים חינוכיים רחבים בכל חלקי הארץ, כולל עולים משנות המדינה הראשונות ועולים משנות התשעים, החוקקים לה במיוחד. שילוב למוחי יהיות במערכת הכללית הוא צורך השעה.

בשלהי המאה התשע-עשרה קמה קבוצה בעם ישראל שמצאה, כי התפקיד החינוכי החשוב ביותר שלה לקראת המאה העשרים הוא הקמת רשת חינוכית שתקדם את החינוך לעבודה ברחבי עם ישראל, כך קמה רשת "או"סי", רשת חינוכית שגישה ומוניטין משאבם רבים ועוצמתה רבה בכל העולם היהודי בארץ ובעל התפוצות. בשלהי החינוכי המרכזי חנו ללחן הטיב מהם הצרכים החדשים של עם ישראל. דומני, כי הצורך החינוכי המרכזי חנו חינוך ברוחני לערכי הצרכים החדשים, כדי לעצור את ההתבוללות היהודית האחרת, ולערכי המודרנה, ערכים שיתאמו לבני-העתיד. צורך זה מיישב ריכוז מאמץ לבניית מערכת חינוכית חולמת שתבנה שורה של מוסדות חינוך ותיזום תכניות חינוכיות מיוחדות. תרומתה האפשרית, יכולה להקביל, לפחות, לתרומת "או"סי" בעבר.

אמנם פעמים רבות מערכות צמחות על רקע משברי. הקרע בין ישראל לתפוצות על רקע פרשת "חוק המורה", יכול להיות קטליטור. לבניית המערכת של שלי" במתכונת רחבה, אין הדברים מתקשרים?

אני סבור, כי אין יכולים להסכים בארץ להכריח בענין רפורמי או במיזן קונסרבטיבי. אל לנו להביא לארץ את הפלגנות היהודית המסוכנת מן המלה. לעומת זאת, אין יכולים להאמין לתנועות הקונסרבטיביות והרפורמיות בעולם את פתיחותם אליהם על ידי כך שנתחד בארץ כל חינוך לא-חיילי ולא-אורתודוקסי שגבר זיקה יהודית. דווקא על רקע משבר "חוק המורה" ניתן לשכנע את הממשלה לדרת מי"ע משט"ב" על ידי הקצבת כספים לכל חינוך להודות. בהשקעה לא-הזולה באופן יחסי - והיא ודאי קטנה יותר מן המלך

* אם כי הוא נבוא, אם הרבנים האורתודוקסים ימנעו לאטום את אוניהם ולא יפתרו בפתוחות מונח הרבה יותר את צורכי המזון תמורהם כל-כך ביטוי.

שעובתה בארץ, לץ תל"י היא קרן ממוקדת. הקצבותיה הכלליות השנתיות לכל בתי-הספר שלה מסתכמות בכמה מאות בודדות של אלפי דולרים בשנה. תמש סיבות אלו חשובות ומשמעותיות, אולם יש טיבה נוספת לא-ההצלחה של תל"י. העולה על כולן: המדינה כמדינה, על נבחריה ועל הפקידים הבכירים במערכתיות, אינה רואה בחינוך בדרך האמצעי יעד שיש לספחו. היא רואה של מנהיגי המדינה, בתחומים רבים וגם בתחום החינוך, צרה ו"מסופלגות", כביטוי של המשורר ונתן רוטש על המפלגותיות המתרבה אצלם. רב מנהיגים אינם מקדישים מחשבה למחיר ארוך הטווח, שאנו עלולים לשלם על דלותנו הצנוה-החודית, ואינם מוכנים להפריש למלחמה במניעתו את המשאבים הנחוצים. בתרבה הסקטוראלית של מינו, המפריטה את עצמה לדעת ובונה את חלקיה המבולגים, אין כוח שיראה לעצמו חשיבות עליונה לסלול את דרך המלך שתתחזק את עניו המדינה היהודית-הרפורמטית שלנו. בסוגנו, יותר מאשר בכל עת אחרת, אין מי שיזעק על כך שהלז שלם כפפור ואין עשייה חינוכית שתשמרו ותספחו.

התוצאה: סך כול ההשקעה הלאומית במערכת של תל"י מקבילה להשקעה השנתית בכמה מאות מיליונים במערכות חינוך סקטוראליות.

לעבות את דרך האמצעי

לעניות דעתי, אם אנו חפצים לשפר את עתיד ילדינו, עלינו לעבות את דרך האמצעי של מוסדות החינוך בישראל ולעשות כן לשנות מן היסוד את לימודי היהדות, את החינוך לציונות ואת הנחלת ערכי הדמוקרטיה ברוב בתי-הספר בישראל. זו גם אחת המסקנות הברורות של "עדת שנה" שזום השר המר בשנת 1991 אשר עסקה בבעיות החינוך הממלכתי-הכללי בישראל.¹

מה מוצע לעתיד? מוצע להקים מערכת ששלושת עקרונותיה - יהדות, ציונות ודמוקרטיה - יהיו דומים לעקרונות של תל"י, אך היא תהיה שונה ממנה מאוד. הצעתו, כי היא תיקרא בשם דומה, אך שונה: שלי" - שילוב לימודי יהדות. משמעות השם האחר ברור: שילוב אינטגרציה של היהדות במערכת החינוכית, ולא רק תגבור שלה. כך שהחינוך יחוש שכולה של, ולא רק של משהו אחר-כך.

* מן האו"ם לחנך ולחנך כי נעזרת מקבילות חדרשות לבידית המערכת הממלכתית-יהודית - וגם לבידית החינוך פתח - לצערתנו, עדיין לא קמו.

חינוך לחיי משפחה בחברה הדתית-ציונית בעולם משתנה

ד"ר דבור זכור לברכה הקדיש מחשבה וזמן לחינוך לחיי משפחה. בבגס מתעבים שנערך בשנת תשמ"ד ושנשא היה "על חינוך לחיי משפחה ומורשתה בחוג" הוא אמר את הדברים הבאים: "שלוש הבית, הישי המשפחה הדתית, משבים יותר מאשר המאבק היהודי הכולל על שחרור דאומה... בניין עם געשה קודם כל ובראש ובראשונה דרך בניין המשפחה... דחורות המשפחה אל מרכז המערכת הדתית היא אפוא מטרה חברתית חיונית לעתידנו".

תפוכות רבות עבה על מסגרת המשפחה. לפנים היוותה המשפחה את מרכז חייו של האדם, וכל סדר יומו סבב סביבה, היא ספקה את צרכיו הפיזיים והרוחניים. היא חייתה "משפחה מורחבת" שכן מספר דורות במשפחה היו בה יחדיו. בימנו שתרבתה אפילו המדרה של המושג: לא עוד "משפחה מורחבת" ו"משפחה גרעינית", הכוללת אבא, אמא וילד - שאף אם האב אינו טיב עדיין המדרה תופסת - אלא אפשרויות וצירופים שונים ומשונים הרחיבו את המדרה, אך צמצמו את המשפחה..."

ד"ר צבי צמרת

שלעיל להיגמם לם אם לא נשקעו - יכולה הממשלה להוכיח לחיזוי התפוצות את פתיחותה כלפי יהודים "א-אורחודוקסיים. יתר על כן, זו יכולה להיות גם השעה לקבל כספים מתובם מקצבות אחים (כגון, הסוכנות), מקצבות פרטיות ומבעל ממון אחים המחפשים להשקיע באר- בהתאם לאידיאלותיה שלהם.

לעניות דעתנו, רוב המימון החדש, כולל כל המפלגות הציוניות, אולי חוץ מפלגת חרדים קיצונית ומפלגת שב"כ, עשוי ליהנות מן הערכים שיוקנו במערכת של "שלי" והוא עשוי לתמוך בהם.

דרושה לנו מתינת צ' איצ"ב - וא-סקוטוראלית - שתתוף את אתגר הקמת שלי".